

УДК 378.147:[81'271:656.61]

Токарева О.В.

Морський коледж Херсонської державної морської академії

ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЕВОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ МОРСЬКОЇ ГАЛУЗІ: КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД

Анотація. У статті розглядаються особливості формування мовленнєвої культури майбутніх фахівців морської галузі у контексті компетентісного підходу, що уможливує успішність взаємодії у змінному сучасному соціально-економічному, мовному просторі, визначає формування творчої особистості, здатної самовдосколюватися. Виділений компетентісний підхід, становить основу професійної підготовки фахівців морської галузі та, спрямований на формування їх мовленнєвої культури. В системній освіті існує грамотний підхід у професійно-технічній освіті, реалізація якого вимагає змін у змісті професійної підготовки, зокрема, для морської промисловості, використання різних сучасних технологій для їх підготовки, у тому числі інноваційних технологій, для формування мовної культури курсантів у навчальних закладах морського профілю.

Ключові слова: мовленнєва культура, майбутні фахівці морської галузі, професійно орієнтоване навчання, компетентісний підхід.

Tokarieva Olha

Maritime College of Kherson State Maritime Academy

DEVELOPMENT OF SPEECH CULTURE OF FUTURE MARINE SPECIALISTS IN PROFESSIONAL TRAINING PROCESS: COMPETENT APPROACH

Summary. The article deals with the peculiarities of the development of the speech culture of future marine specialists of the maritime industry in the context of a competent approach that enables the success of interaction in a changing contemporary socio-economic, linguistic space, and determines the formation of a creative person capable of self-deciphering. A dedicated competence approach forms the basis for the training of specialists in the maritime industry and is aimed at forming their speech culture. It has been determined that in system education there is a competent approach in vocational education, the implementation of which requires changes in the content of professional training, in particular for the marine industry, the use of various modern technologies for their preparation, including innovative technologies for the formation of the language culture of cadets in educational institutions of the marine profile. Professions related to work at sea belong to such types of labor, where speech culture, knowledge of a foreign language is a professionally important component of the professionalism of ship crewmembers, and professional language communication – the leading form of professional activity realization, whose productivity is determined by the goals, content and values of communication with both local and foreign crew members, companies, etc. It is substantiated that vocational training of marine industry future specialists acquires a speech orientation on the basis of a competent approach. The multifaceted process of forming the professional competence of future specialists in the maritime industry depends on many conditions, in particular, the development and implementation in the process of vocational training, the latest pedagogical technologies for the formation of speech culture, which include business communication, dialogue process of learning, foreign language communication in different language environments.

Keywords: speech culture, future specialists in the maritime industry, professionally oriented learning, competence approach.

Постановка проблеми. За умов динамічного соціально-економічного та культурного розвитку суспільства, що визначає особливості здійснення реформ освітньої системи згідно до вимог Болонського процесу.

Тому у Законах України «Про освіту» та «Про вищу освіту» звертається увага на підвищення рівня професійної підготовки фахівців з метою підготовки конкурентоспроможного людського капіталу для високотехнологічного та інноваційного розвитку країни, самореалізації особистості, забезпечення потреб суспільства, ринку праці та держави у кваліфікованих фахівцях [13].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За вимогами сьогодення проблема підготовки висококваліфікованих конкурентоздатних фахівців є багатоаспектною та актуальною. Розробленість теоретичних основ проблем представлена у науковому доробку відомих вітчизняних та зарубіжних вчених. Питання професійної компетентності фахівців висвітлено у працях – Л.М. Дибкової,

І.А. Зимньої, І.А. Зязюна, О.В. Овчарук, О.І. По-метун, Дж. Равен, А.В. Хуторського та ін.

Окремі аспекти формування мовленнєвої компетенції майбутніх фахівців, а саме культури мовлення, професійного функціонального мовлення, висвітлено в наукових працях Г. Берегової, Т. Гороховської, І. Довженко, М. Криськів, М. Маруна, Л. Романової, Н. Тоцької та ін. Виходячи із позицій дослідників, в практичній мовленнєвій діяльності відбувається формування комунікативної поведінки майбутнього фахівця.

Спираючись на результат наукових розвідок дослідників І. Дроздової [3, с. 44], О. Золотавіної [5, с. 24–29] та ін., слід зазначити, що процес навчання мови у закладах вищої освіти орієнтовано на формування мовної особистості, яка набуває свого становлення у полікультурному середовищі, використовує різні мови або їх засвоює, стає їх носієм, наслідуює способи використання різномовних засобів у спілкуванні, а відтак, здійснюється формування мовленнєвої культури.

Незважаючи на велику кількість науково-педагогічних праць, що становлять вагомий внесок у вирішення проблеми професійної підготовки фахівців, питання підготовки майбутніх фахівців, зокрема формування мовленнєвої культури залишається недостатньо розкритим і потребує комплексного дослідження. Адже вимоги до рівня володіння мовами майбутніх фахівців, особливо майбутніх моряків, постійно зростають. Для успішного виконання завдань майбутньої виробничої мовленнєвої діяльності студенти повинні на високому рівні оволодіти засобами фахового іншомовного усного та писемного спілкування, навичками, вміннями слухання та читання. Викладач вищої школи, у свою чергу, повинен створити для цього сприятливі педагогічні умови, організувати безперервну взаємодію всіх учасників освітнього процесу, використовувати не лише усталені форми, методи, принципи, засоби навчання і контролю знань студентів, а й постійно працювати над створенням й упровадженням нових.

Метою наукової розвідки є розкриття компетентнісного підходу як основи формування мовленнєвої культури майбутніх фахівців морської галузі.

Виклад основного матеріалу. Сучасною концептуальною основою виступає компетентнісний підхід до формування змісту освіти, що визначає специфіку інтеграції до світового освітнього простору. У демократичному суспільстві проблема підготовки компетентнісного фахівця визначається однією з найбільш важливих, про що наголошується в державних документах про освіту (Закон України «Про вищу освіту» (2014), «Національна стратегія розвитку освіти України на період до 2021 року (2013)», державні стандарти освіти, нормативно-правові акти чинного законодавства України з питань освіти і науки тощо).

Ураховуючи, що компетентність визначається як результативно діяльнісна характеристика освіти; сукупність взаємопов'язаних компонентів (когнітивного, операційно-технологічного, мотиваційного, етичного, соціального та поведінкового); як здатність ефективно й творчо застосовувати знання та вміння в міжособистісних відносинах-ситуаціях, що передбачають взаємодію з іншими людьми в соціальному контексті так само, як і в професійних ситуаціях [1, с. 36–41; 2, с. 193], важливою задачею вищої школи є формування компетентностей у майбутніх фахівців. Отже, володіння системою компетентностей уможливило успішність взаємодії у змінному сучасному соціально-економічному, інформаційному просторі, ринку праці, визначає формування творчої особистості фахівця, здатної самовдосконалюватися.

Визначення терміну «компетентність» у сучасній педагогічній енциклопедії Е. Рапацевич надає через професійні якості спеціаліста: «міра відповідності знань, умінь і досвіду осіб певного соціально-професійного статусу, реальному рівню складності завдань і проблем, які ним вирішуються». Крім кваліфікаційних знань, умінь і навичок, охоплює і такі якості, як ініціатива, співробітництво, здібності, вміння вчитися, оцінювати, логічно мислити, відбирати й використовувати інформацію [11, с. 237].

Інтерпретація досліджуваного поняття у педагогічному словникові за загальною редакцією Г. Каджиспірової і О. Каджиспірова подається, як загальнокультурна компетентність – рівень освіченості, достатній для самоосвіти і самостійного вирішення пізнавальних проблем, що виникають, і визначення своєї позиції; компетентність професійна – володіння фахівцем необхідною сумою знань, умінь і навичок, що визначають сформованість його професійної діяльності, фахового спілкування й особистості працівника морського флоту як носія певних цінностей, ідеалів, свідомості.

Компетенція соціальна – норма і правила життя в суспільстві [6, с. 62].

В енциклопедичному словнику «Освіта дорослих» за редакцією В. Кременя «компетентність» визначено у наступних трактуваннях:

– інтегровано-особистісна якість;

– особистісна характеристика ставлення до предмета діяльності; компетентність набувається не лише під час навчання (вивчення предмета в процесі професійної підготовки), а й за допомогою засобів неформальної освіти, в наслідок впливу середовища» [10, с. 408].

Враховуючи таке визначення, необхідно говорити і про велику роль мовленнєвого середовища.

На значущості теоретичних положень питання формування професійної компетентності наголошує І. Зимня. Вона вважає, що «компетентність – інтелектуально й особистісно зумовлена соціально-професійна життєдіяльність людини, що ґрунтується на знаннях, компетенціях» [4, с. 35].

Вчена обґрунтовано виділяє наступні групи ключових компетентностей:

1) компетентності особистості як суб'єкта діяльності – особистісно-суб'єктна компетентність;

2) компетентності, що належать до галузі спілкування особистості та її взаємодії з іншими людьми – соціально-комунікативна компетентність;

3) компетентність, що характеризує діяльність людини в усіх типах і формах – професійна компетентність [4, с. 20].

У державному стандарті морської освіти компетентності розглядають як провідну умову підготовки сучасного спеціаліста [12].

На основі аналізу вивчення теоретичних засад феномена «компетентність» ми дійшли висновку, що більшість вчених дотримуються у визначенні, що «компетентність – результат набуття особистістю різних компетенцій [7, с. 17], «добра обізнаність з чим-небудь; коло повноважень організації, установи, особи [9, с. 305].

В енциклопедії освіти «компетенція – наперед задана соціальна норма (вимога, зразок) до освітньої підготовки того, хто навчається, необхідна для його якісної продуктивної діяльності в певній сфері, тобто соціально закріплений результат. При цьому ознакою компетенції є її предметний, специфічний або загальнопредметний характер, що дає змогу визначити пріоритетні сфери формування (освітні галузі, навчально-предметні, змістові лінії) [10, с. 409]. Виходячи з проблеми нашого дослідження йдеться про професійну освіту, навчальні предмети такої освіти ключові компетенції: мовна, мовленнєва, комунікативно-мовленнєва, що складають основу формування мовленнєвої культури у системі професійної освіти, зокрема майбутніх фахівців морської галузі. За глибоким переконанням учених,

компетентності мають охоплювати такі якості людини, що дозволяють їй інтегруватись у широкий світовий соціокультурний контекст [8, с. 49].

Особливо це є важливим у підготовці працівників морської галузі. Адже в Україні в системі морської освіти готуються майбутні фахівці до комунікативної взаємодії з представниками полікультурного мовленнєвого середовища, здатні розробляти та експлуатувати сучасну морську техніку. Отже, складність професійної діяльності фахівців морської галузі зумовлюється необхідністю виконання професійних обов'язків у складі полінаціональних команд. Вони мають уміти швидко сприймати будь-яку форму мовлення, вирізняти та засвоювати необхідну інформацію, вступати та підтримувати процес діалогу, керувати системою мовленнєвих комунікацій у межах своєї професійної компетенції тощо. Розв'язання цього завдання сучасні вчені вбачають у реалізації основних положень компетентнісного підходу. Поряд з цим, формування мовленнєвої культури як складової професійної компетентності в системі морської освіти обумовлена рядом чинників, зокрема і тим, що безпека роботи на морі, на флоті значною мірою залежить від ефективної, чіткої, злагодженої роботи як у самому екіпажі, так і надійного, професійного зв'язку між екіпажем судна з іншими суднами та портами морського простору. Тому для безпеки праці необхідно дотримання певних правил, тому числі й правил спілкування.

У мовленнєвій взаємодії морського екіпажу є також свої мовленнєві професійно спрямовані форми:

- 1) команди-звернення, що вимагають виконання конкретної дії;
- 2) виконання команди, підтвердження одержання інформації;
- 3) запити-звернення з вимогою (проханням) надати необхідну інформацію;
- 4) мовленнєві форми пояснення, з'ясування, надання технічної інформації, відповіді на запитання та інше.
- 5) репліки-звернення, що не несуть командної, виконавчої чи оповіщувальної інформації: зауваження, заперечення, коментарі, вигуки тощо.

Всі ці нормативно-специфічні вимоги до мовлення, форми звернення засвоюються курсантами у процесі професійної підготовки, а потім – в процесі вивчення іноземної мови.

Список літератури:

1. Барабанова Г.В. Структура учбового циклу при навчанні професійно-орієнтованого читання студентів немовного ВНЗ. *Преподавание языков в высших учебных заведениях образования на современном этапе. Межпредметные связи. Научные исследования. Опыт. Поиски.* 2016. Вып. 12. С. 36–41.
2. Баркаси В.В. Формирование профессиональной компетентности у будущих учителей иностранных языков : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Одесса, 2004. 193 с.
3. Дроздова І.П. Теоретико-методичні засади розвитку українського професійного мовлення студентів вищих навчальних закладів нефілологічного профілю : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02. Херсон, 2011. 44 с.
4. Зимняя И.А. Ключевые компетенции как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании. Москва : Педагогика, 2004. 265 с.
5. Золотавіна О.О. Інтерактивні технології навчання при вивченні англійської мови у вищому навчальному закладі. *Гуманізація навчально-виховного процесу.* 2011. Вып. LVIII. Ч. I. С. 24–29.
6. Коджаспирова Г.М., Коджаспиров А.Ю. Педагогический словарь : для студ. высш. и сред. пед. учеб. заведений. Москва : Издательский центр «Академия», 2000. 176 с.
7. Компетентнісний підхід до підготовки педагогів у зарубіжних країнах: теорія та практика : монографія / Н.М. Авшенюк та ін. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. 280 с.
8. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. О.В. Овчарук. Київ : К.І.С., 2004. 112 с.
9. Новый тлумачний словник української мови. У 4-х т. Київ : Аконіт, 1999. Т. 2. 349 с.

Систематизація вище розглянутих понять дозволила нам стверджувати, що професійна компетентність становить основу професійної підготовки спеціалістів морської галузі, є складною багаторівневою характеристикою особистості фахівця цієї галузі, що включає відповідні знання, уміння, навички, професійно-особистісні якості та мотивацію до професійної діяльності у морській галузі, вивчення мовних дисциплін (державної, іноземної мови за професійним спрямуванням), які сприяють формуванню мовленнєвої культури особистості – основи їх професіоналізму.

Висновки та пропозиції. У професійній освіті системно утворювальним є компетентнісний підхід, реалізація якого вимагає змін у змісті професійної підготовки фахівців, зокрема для морської галузі, застосування різних сучасних технологій з їх підготовки, у тому числі й інноваційних технологій формування мовленнєвої культури курсантів в освітніх закладах морського профілю. Професії, пов'язані з роботою в морі належать до таких видів праці, де мовленнєва культура, знання іноземної мови є професійно важливою складовою професіоналізму членів екіпажу морського судна, а професійна мовна комунікація – провідною формою реалізації професійної діяльності, продуктивність якої обумовлюється цілями, змістом і цінностями спілкування як із вітчизняними, так і зарубіжними членами екіпажів, компаній тощо.

Професійна підготовка майбутніх фахівців морської галузі набуває мовленнєвого спрямування на засадах компетентнісного підходу. Багатогранний процес формування професійної компетентності майбутніх спеціалістів морської галузі залежить від багатьох умов. Однією з них є розробка та реалізація в процесі професійної підготовки, новітніх педагогічних технологій формування мовленнєвої культури, до яких відносимо ділове спілкування, діалогізація процесу навчання, іншомовне спілкування у різних мовленнєвих середовищах.

Подальша дослідницька робота передбачає вивчення рівня мовленнєвої компетентності майбутніх фахівців морської галузі та розробку сучасних інноваційних технологій формування мовленнєвої культури у курсантів вищих освітніх закладів морського профілю.

10. Освіта дорослих: енциклопедичний словник / за ред. В.Г. Кременя, Ю.В. Ковбасюк (упоряд.: Н.Г. Протасова, Ю.О. Молчанова, Т.В. Куренна; ред. рада: В.Г. Кременя, Ю.В. Ковбасюк, Н.Г. Протасова та ін.). Нац. акад. пед. наук України, Нац. акад. держ. упр. при Президентові України [та ін.]. Київ : Основа, 2014. 496 с.
11. Педагогика. Большая современная энциклопедия / упр. Е.С. Рапацевич. Минск : Современное слово, 2005. 720 с.
12. International Maritime Organization (2015). URL: <http://www.imo.org> (дата звернення: 15.04.2019).
13. Про вищу освіту : Закон України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 17.04.2019).

References:

1. Barabanova G.V. (2016). Struktura uchbovogo cyklu pry navchanni profesijno-orientovanogo chytannya studentiv nemovnogo VNZ [Structure of the study cycle in the training of professionally-oriented reading of students of non-native higher educational institutions]. *Interpersonal relations. Scientific research. Experience Searches*, vol. 12, pp. 36–41.
2. Bekasi V. (2004). Formyrovanye professyonalnoj kompetentnosti u budushhyx uchitelej inostrannyh yazykov [Formation of professional competence in future teachers of foreign languages], (PhD Thesis). Odessa : South-Ukrainian State Pedagogical University named after K.D. Ushinsk, 193 p.
3. Drozdova I.P. (2011). Teoretyko-metodychni zasady rozvytku ukrayinskogo profesijnogo movlennya studentiv vyshhyh navchalnyh zakladiv nefilologichnogo profilyu [Theoretical and methodical principles of development of Ukrainian professional speech of students of higher educational institutions of non-philological profile]. Kherson : Kherson State University, 44 p.
4. Zymnyaya I.A. (2004). Klyuchevye kompetencyy kak rezultativno-celevaya osnova kompetentnostnogo podhoda v obrazovanii [Key competencies as a resultant-target basis of the competence approach in education]. Moscow : Pedagogics, 265 p. (in Russian)
5. Zolotavina O.O. (2011). Interaktyvni tehnologiyi navchannya pry vyvchenni anglijskoyi movy u vyshhomu navchal'nomu zakladi [Interactive technologies of teaching in the study of English at a higher educational institution]. Humanization of the educational process, vol. LVIII, p. 1, pp. 24–29.
6. Kedzaspirova G.M. (2000) (ed). Pedagogicheskyj slovar [Pedagogical Dictionary]. Moscow : Akademiya, 176 p.
7. Avtshenyuk N.M., Desiatov T.M., Dyachenko L.M., Postigach N.A., Pukhovskaya L.P., Sulima O.V. (2014). Kompetentnisnyj pidhid do pidgotovky pedagogiv u zarubiznyh krayinah: teoriya ta praktyka [Competent Approach to Teachers Training in Foreign Countries: Theory and Practice : (Monograph). Kirovograd : Imex-LTD, 280 p.
8. Ovcharuk O.V. (2004). Kompetentnisnyj pidhid u suchasnij osviti: svitovyj dosvid ta ukrayins'ki perspektyvy: Biblioteka z osvithoi polityky [Competency Approach in Modern Education: World Experience and Ukrainian Perspectives: Library on Educational Policy]. Kyiv : K.I.S., 112 p.
9. Aconit (1999). Novyj tлумachnyj slovnyk ukrayinskoyi movy [New Explanatory Dictionary of the Ukrainian Language]. Kyiv : Aconit, 349 p.
10. Kremen V.G. (ed) (2014). Osvida doroslih: entsiklopedichnyj slovnyk [Adult Education: An Encyclopaedic Dictionary]. Kyiv : Basis, 496 p.
11. Rapatsevich E.S. (ed) (2005). Pedagogika. Bolshaya sovremennaya encyklopedyya [Pedagogy. The Great Modern Encyclopaedia]. Minsk : Modern Word, 720 p.
12. International Maritime Organization (2015). Available at: <http://www.imo.org> (accessed 15.04.2019).
13. Pro vyshhu osvitu [On Higher education]. Available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (accessed 17.04.2019).